

Quranic strategies of Islamic Social Prevention to Protect Human Life

Ali Mohammadi Jorkuye *

Assistant Professor of Jurisprudence and Law Department of Islamic Culture and Thought Research Institute, Tehran, Iran

Abstract

The criminal policy of Islam in the Qur'an is a different criminal policy in relation to crimes against human life, and social prevention is the most important aspect of it. Therefore, it deserves to be asked what strategies the Qur'an has thought of to curb and reduce crimes against human life in the dimension of social prevention. The present article has explained these strategies by studying the verses of the Qur'an and the narrations related to the verses in a descriptive and analytical way in order to help those involved in the criminal policy of Iran in the fight against crimes against human life. Based on the findings of the research, the Quranic criminal policy of Islam has predicted the following strategies in order to eliminate the grounds of crimes against human life and prevent differences from turning into conflict: "Drawing a progressive and superior horizon in social relations based on the elements of unity and love and kindness, peace, peace and forgiveness", "Institutionalization of values such as tender human feelings and emotions, empathy and kindness", "An epistemological view of human beings as the highest of creations and based on the single origin of all human beings", "Remembering the covenant and covenant of the first human with God in preserving the life of fellow human beings", "encouraging to preserve human life and condemning crimes against human life".

* Corresponding Author: mohammadi@iict.ac.ir

How to Cite: Mohammadi Jorkuye, A. (2023). Quranic strategies of Islamic Social Prevention to Protect Human Life, *A Research Journal on Qur'anic Knowledge*, 14(54), 273-306.

Introduction

Today, after more than two centuries have passed since the introduction of the term "criminal policy" in the literature of criminal science, the thinkers of criminal science rightly believe that at the same time as the need for a general criminal policy to fight crime in any legal system, it is inevitable to have a differential criminal policy. In terms of some criminals, such as white-collar criminals or delinquent children, or in terms of some crimes, such as economic crimes or political crimes. The crime of taking human life is a very big and important crime that, in terms of the factors that play a role in its occurrence, as well as how to prevent it, both social, situational, and criminal, has characteristics that require a separate criminal policy. Therefore, the criminal policy of Islam in the Qur'an is a differential criminal policy that has different dimensions, and social prevention is the most important aspect of it. In this regard, the approach of all Islamic teachings in general and Qur'anic teachings in particular is that a person should reach a level of education, growth and recognition of the value of a human being, that he sees the violation of the regulations related to the protection of human life as inferior to his exalted human status and the thought of disobeying these regulations should not enter his mind, and if he imagines and thinks about it, he should consider doing it as harmful to himself and the society, and consider leaving it as necessary for his own and society's happiness and avoid it.

In order to reach the Qur'anic social prevention strategies of Islamic criminal policy in order to curb and reduce crimes against human life, this article has studied these strategies in two stages; first, in the previous stage, he discussed strategies that prevent the creation of a platform for differences between people, and second, in the latter stage, he discussed strategies that prevent the difference from turning into a conflict between them, and under each of the strategies, the elements of formation of the donor has studied it carefully.

Research background

The existing research about this is general research about criminal policy or social prevention, such as; "Criminal Policy in Islam and the Islamic Republic of Iran", written by Seyyed Mohammad Hosseini, who has discussed the general topics of the criminal policy of Islam

and Iran and its model regardless of a specific type of crime; "Fundamentals of the Criminal Policy of the Islamic Government" written by Jalal al-Din Ghiazi, which is about which model the criminal policy of the Islamic Government is among the various governmental and social models, and also aims to answer some doubts about the criminal policy model of Islam; "Preventive criminology" written by Ronaldo Clarke, who discussed one of the types of criminology, i.e. preventive criminology, and "Islam's role in preventing and reducing crime" written by Mehdi Alizadeh, who talked about Islam's prevention of crime in general, regardless of the specific crime. Therefore, none of these researches have differentially addressed criminal policy in crimes against human life or social prevention in fighting these crimes.

Research Methodology

This article is library research, the data was collected by the method of extracting data from the study of Quranic verses, authentic interpretations about verses, and narrations related to verses; then, he explained and analyzed the data using a descriptive and analytical method, and finally, he came up with strategies to help those involved in Iran's criminal policy in fighting crimes against human life.

Final result

Based on the findings of the research, Islamic Quranic criminal policy has foreseen two types of strategies in order to eliminate the bases of crime against human life and to prevent differences from turning into conflict: previous strategies include: the strategy of "drawing a progressive and superior horizon in Social relations based on the elements of unity, love and affection, peace and forgiveness, and the strategy of "institutionalizing values such as tender human feelings and emotions, empathy and kindness" and the subsequent strategies which include: the strategy of "epistemologically looking at the man as Ashraf" creations and based on the single origin of all human beings", the strategy of "remembering the covenant of the first man with God in preserving the life of his fellow species", the strategy of "encouraging the preservation of human life" and the strategy of "condemning crimes against human life".

The application of these strategies will create a society full of unity, empathy, kindness, friendship, love for each other, forgiveness,

altruism and far from tension and disagreement, which will remove all the bases of disagreement, and in case of disagreement, the greatness of man in the eyes of people. Such a society and divine covenant, bowing to human life and strongly condemning the deprivation of human life will prevent this dispute and conflict from causing an attack on human life.

Keywords: Criminal Policy, Human Life, Social Prevention, Social Relations, Criminal.

راهبردهای قرآنی پیشگیری اجتماعی اسلام برای صیانت از حیات انسان

استادیار گروه فقه و حقوق پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی،
تهران، ایران

علی محمدی جورکویه *

چکیده

سیاست جنایی اسلام در قرآن نسبت به جرایم بر ضد حیات انسان، یک سیاست جنایی افتراقیست که پیشگیری اجتماعی مهم‌ترین بعد آن است. از این رو، سزاوار پرسش است که قرآن چه راهبردهایی را برای مهار و کاهش جرایم بر ضد حیات انسان در بعد پیشگیری اجتماعی اندیشیده است. نوشتار حاضر با مطالعه آیات قرآن و روایات مرتبط با آیات به روش توصیفی تحلیلی به تبیین این راهبردها پرداخته است تا دست‌اندرکاران سیاست جنایی ایران را در مبارزه با جرایم بر ضد حیات انسان یاری رساند. بر اساس یافته‌های تحقیق، سیاست جنایی قرآنی اسلام برای از بین بردن زمینه‌های جرایم بر ضد حیات انسان و جلوگیری از تبدیل اختلافات به نزاع و درگیری راهبردهای زیر را پیش‌بینی کرده است: "توسیم افق متریقی و برتر در روابط اجتماعی بر پایه عناصر وحدت، محبت و مهرورزی، سلم و صلح و گذشت"، "نهادینه‌سازی ارزش‌هایی چون احساسات و عواطف لطیف انسانی، همدلی و مودت"، "نگاه معرفت‌شناسانه به انسان به عنوان اشرف مخلوقات و بر اساس منشأ واحد همه انسان‌ها"، "یادآوری عهد و پیمان نخستین انسان با خداوند در حفظ حیات هم‌نوع"، "تشویق به حفظ حیات انسان و تقبیح جرایم بر ضد حیات انسان".

کلیدواژه‌ها: سیاست جنایی، حیات انسان، پیشگیری اجتماعی، روابط اجتماعی، بزهکار.

۱. مقدمه

حیات انسان همواره در تمامی جوامع بشری مورد احترام بوده است و تعرض به آن واکنش در پی داشته است و امروزه نیز این مسأله در مقررات داخلی کشورها و اسناد بین‌المللی مورد اهتمام است و جرم تعرض به حیات انسان یکی از بزرگترین جرایم بشمار می‌رود. تجربه ناموفق نظام‌های مختلف حقوق کیفری در مبارزه با بزهکاری، آن‌ها را از قرن نوزدهم به ضرورت در پیش گرفتن سیاست جنایی برای مبارزه با بزهکاری کشانده است که متشکل از سه بعد پیشگیری اجتماعی، پیشگیری وضعی و پیشگیری کیفری است. از این رو، هر نظام حقوق کیفری در مبارزه با بزهکاری ناچار از داشتن سیاست جنایی است.

سیاست جنایی اسلام در قرآن نسبت به جرایم بر ضد حیات انسان، یک سیاست جنایی افتراقی و جایگاه پیشگیری اجتماعی در این سیاست، جایگاهی ممتاز است و راهبردهای ویژه خود را دارد که آن را از راهبردهای پیشگیری اجتماعی در دیگر نظام‌ها متمایز می‌کند. از این رو، این سؤال مطرح است که سیاست جنایی اسلام در قرآن نسبت به جرایم بر ضد حیات انسان، چه راهبردهایی را در بعد پیشگیری اجتماعی پیش‌بینی کرده است؟ این راهبردها ناظر به چه مرحله از فرایند وقوع جرم بر ضد حیات انسان است؟ پیشینی هستند یا پسینی به این معنا که برای پیشگیری از شکل‌گیری اختلاف و بستر تعرض به حیات انسان است یا برای از بین بردن اختلاف و بستر ایجاد شده و ممانعت از منجر شدن آن به تعرض به حیات انسان؟

در موضوع پیشگیری اجتماعی از جرم از جمله جرایم بر ضد حیات انسان، رویکرد اصلی گزاره‌ها و آموزه‌های قرآنی این است که انسان به درجه‌ای عالی از شناخت، تربیت، رشد و تعالی برسد؛ از آیات بعثت گرفته؛ لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ؛ خداوند بر مؤمنان منت نهاد [نعمت بزرگی بخشید] هنگامی که در میان آنها، پیامبری از خودشان برانگیخت؛ که آیات او را بر آنها بخواند، و آنها را پاک کند و کتاب و حکمت بیاموزد؛ هر چند پیش از آن، در گمراهی آشکاری بودند (آل عمران: ۱۶۴).

تا آیات تشریح احکام؛ اَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ؛ آنچه را از کتاب (آسمانی) به تو وحی شده تلاوت کن، و نماز را برپا دار، که نماز (انسان را) از زشتیها و گناه بازمی‌دارد، و یاد خدا بزرگتر است؛ و خداوند می‌داند شما چه کارهایی انجام می‌دهید! (عنکبوت: ۴۵).

تمامی این آیات به روشنی بر رویکرد ایجاد شناخت، رشد و تعالی در آموزه‌های اسلامی دلالت دارند. درجه‌ای از شناخت، تربیت، رشد و تعالی که فرد مسلمان نقض ارزش‌های جامعه را دون مقام متعالی انسانی خود ببیند و هیچگاه اندیشه تعرض به حیات انسان به ذهنش خطور نکند و در صورت تصور و اندیشه کردن درباره آن، انجامش را مضر به حال خود و جامعه بداند و ترکش را برای سعادت خود و جامعه ضروری ببیند و آن را رها سازد. بر اساس این رویکرد، راهبردهای پیشگیری اجتماعی سیاست جنایی قرآن برای صیانت از حیات انسان را به شرح زیر می‌توان تبیین کرد.

۱-۱. روش پژوهش

مقاله حاضر با استفاده از اسناد و منابع معتبر دینی به‌ویژه آیات قرآن و منابع تفسیری به جمع‌آوری داده‌ها و آنگاه به روش توصیفی و تحلیلی به تجزیه و تحلیل داده‌ها و استنباط آموزه‌ها برای حل مسأله پرداخته است.

۲-۱. پیشینه پژوهش

تحقیقات موجود در این باره، تحقیقاتی عام درباره سیاست جنایی یا پیشگیری اجتماعی است از قبیل؛ سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران از سیدمحمد حسینی که به مباحث عام سیاست جنایی اسلام و ایران بدون توجه به نوع خاصی از جرایم پرداخته است؛ مبانی سیاست جنایی حکومت اسلامی از جلال‌الدین قیاسی که درباره این است که سیاست جنایی حکومت اسلامی از بین انواع مدل‌های دولتی و اجتماعی کدام مدل است؛ جرم‌شناسی پیشگیری از رونالدوی کلارک که درباره یکی از انواع جرم‌شناسی یعنی

جرم‌شناسی پیشگیرانه بحث کرده است و نقش اسلام در پیشگیری و کاهش بزهکاری از مهدی‌علیزاده که به صورت کلی درباره پیشگیری اسلام از بزهکاری بدون توجه به بزه خاصی سخن گفته است. لذا هیچ‌یک از این تحقیقات به صورت افتراقی به سیاست جنایی در جرایم بر ضد حیات انسان یا پیشگیری اجتماعی در مبارزه با این جرایم نپرداخته‌اند. از این‌رو، تاکنون تحقیقی در این باره صورت نگرفته است و خلاء جدی در این مسأله به ویژه با تأکید بر آموزه‌های اسلامی احساس می‌شود.

۲. مفهوم‌شناسی

اصطلاح «سیاست جنایی» در تفسیر مضیق و نخستین خود معادل سیاست کیفری بود. در اواخر قرن هجدهم توسط استاد حقوق کیفری، فونر باخ آلمانی به مجموعه روش‌های سرکوب‌گر که دولت به وسیله آن در مقابل جرم واکنش نشان می‌دهد، تعریف شده بود (ر.ک؛ دلماس مارتی، ۱۳۸۱، ج ۱: ۲۳)؛ ولی به تدریج با توجه به یافته‌های علوم جنایی گوناگون همچون زیست‌شناسی جنایی، جامعه‌شناسی جنایی و روان‌شناسی جنایی، در مفهوم سیاست جنایی توسعه‌ای پدید آمد که علاوه بر حقوق کیفری، تحولات پدیدآمده در قلمرو هنجارانگاری و پاسخ‌دهی به نقض هنجارها را شامل گردید.

از سیاست جنایی در مفهوم موسّع، تعاریف گوناگونی ارائه شده است؛ از جمله مارک آنسل - بنیانگذار مکتب دفاع اجتماعی نوین - سیاست جنایی را به «واکنش سازمان‌یافته و سنجیده جامعه علیه فعالیت‌های مجرمانه، منحرفانه یا ضداجتماعی» (دلماس مارتی، ۱۳۸۱، ج ۱: ۲۳) تعریف می‌کند. در اواخر قرن بیستم، دلماس مارتی فرانسوی، سیاست جنایی را به «مجموعه روش‌هایی که هیئت اجتماع با توسل به آن، پاسخ‌های به پدیده مجرمانه را سازمان می‌بخشد» تعریف کرد (ر.ک؛ دلماس مارتی، ۱۳۸۱، ج ۱: ۲۴) برخی از صاحب‌نظران اسلامی نیز گفته‌اند: سیاست جنایی عبارت است از: «کلیه تدابیری که در مقابله با جرم و انحراف توسط دولت و جامعه اتخاذ می‌گردد.» (قیاسی، ۱۳۸۵: ۴۱). سیاست جنایی افتراقی: با توسعه ادبیات سیاست جنایی در نظام‌های حقوق کیفری، این نیاز احساس گردید که علاوه بر مبانی و راهبردهای عام سیاست جنایی، برای موفقیت

در مبارزه با بزهکاری باید به لحاظ گروه‌های خاصی از بزهکاران یا به لحاظ برخی از بزه‌ها، سیاست جنایی ویژه ترسیم کرد؛ مانند سیاست جنایی افتراقی در جرایم یقه سفیدی، سیاست جنایی افتراقی اطفال بزهکار و سیاست جنایی افتراقی در جرایم بر ضد حیات انسان (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۴، ج ۲، صص ۲۴۵-۲۵۰). بنا بر این، سیاست جنایی افتراقی، راهبردهایی است که برای مبارزه با جرم خاصی یا بزهکاران خاصی تدبیر می‌شود.

پیشگیری اجتماعی: علم پیشگیری یکی از شاخه‌های جرم‌شناسی کاربردی است که به دو قسم پیشگیری اجتماعی و پیشگیری وضعی تقسیم می‌گردد و پیشگیری اجتماعی^۱ عبارت است از: ایجاد آمادگی در آحاد جامعه برای ایستادگی در برابر وسوسه‌ی نقض ارزش‌ها و مبارزه با عوامل جرم‌زا از طریق آموزش، تربیت، برچیدن زمینه‌های مستعد بروز جرم، رفع معضلات فرهنگی، اقتصادی و سیاسی و ... که عمومی است و شامل همه‌ی افراد جامعه می‌شود (ر.ک؛ محمدی جورکویه، ۱۴۰۱: ۴۳).

۳. راهبردهای قرآنی پیشینی برای صیانت از حیات انسان

راهبردهای قرآنی پیشینی پیشگیری اجتماعی اسلام برای صیانت از حیات انسان، راهبردهایی هستند که از به‌وجود آمدن اختلاف و نزاع جلوگیری می‌کنند.

۳-۱. ترسیم افق مترقی و برتر در روابط اجتماعی

انسان موجودی اجتماعی است و از ویژگی‌های غیرقابل تفکیک زندگی اجتماعی، روابط با دیگران است که امکان دارد منجر به یک سری تضاد منافع و برخوردها گردد. از این‌رو، چاره‌ای از این نیست که هر فرد و جامعه‌ای دارای افقی از این روابط باشد و مقرراتی را بر آن حاکم گرداند تا در پرتو آن، روابط اجتماعی خود را سامان دهد. تردیدی نیست که سرنوشت و آینده انسان و نیز کامیابی یا ناکامی او در گرو افقی است که برای خود ترسیم و نیز مقرراتی که بر آن حاکم کرده است. بر اساس جهان‌بینی و انسان‌شناسی اسلامی، عقل بشری بریده از وحی به تنهایی توانایی ترسیم این افق و تنظیم این مقررات را ندارد. زیرا

1 . Social Prevention.

احاطه و تسلط علمی و نیز بی‌طرفی لازم و بایسته برای این کار را ندارد. یکی از مهم‌ترین راهبردهای قرآنی سیاست جنایی اسلام در پیشگیری اجتماعی از جرایم بر ضد حیات انسان، ترسیم افق متری و برتر در روابط اجتماعی انسان‌هاست که در سایه آن زندگی انسانی به دور از تنش و درگیری خواهد بود و روابط به بهترین وجه شکل خواهد گرفت و زمینه بسیاری از نزاع‌ها و درگیری‌ها از بین خواهد رفت. این افق متری و برتر در اسلام بر عناصر و پایه‌های اساسی وحدت، محبت، سلم، صلح و گذشت مبتنی گردیده است که هر یک از این‌ها نقشی بسیار سازنده در شکل‌گیری روابط اجتماعی سالم دارند که در ادامه درباره هر یک از عناصر توضیحاتی ارائه می‌گردد.

۳-۱-۱. وحدت

یکی از پایه‌های اساسی این افق متری و برتر، وحدت است که قرآن کریم به آن دستور می‌دهد: و همگی به ریسمان خدا [قرآن و اسلام، و هر گونه وسیله وحدت]، چنگ زنید، و پراکنده نشوید! و نعمت (بزرگ) خدا را بر خود، به یاد آرید که چگونه دشمن یکدیگر بودید، و او میان دل‌های شما، الفت ایجاد کرد، و به برکت نعمت او، برادر شدید! و شما بر لبِ حفره‌ای از آتش بودید، خدا شما را از آن نجات داد؛ این چنین، خداوند آیات خود را برای شما آشکار می‌سازد؛ شاید پذیرای هدایت شوید (آل عمران: ۱۰۳).

وحدت مایه همدلی، تعاون، پیشرفت و آرامش جامعه و افراد آن است و روابط اجتماعی را به سمتی هدایت می‌کند که افراد منافع، راحتی، موفقیت و خوشی دیگران را منافع، راحتی، موفقیت و خوشی خود ببینند و آنچه از خوبی برای خود می‌پسندند برای دیگران نیز پسندند و آنچه برای خود نمی‌پسندند برای دیگران نیز پسندند. چنان‌که حضرت علی (ع) به فرزندش امام حسن (ع) فرمود: ای پسر! نفس خودت را میزان بین خود و دیگران قرار ده؛ پس دوست داشته باش برای دیگران آنچه را که برای خود دوست داری و بد داشته باش برای دیگران آنچه را که برای خود بد داری و ستم نکن چنان‌که دوست نداری مورد ستم واقع گردی و نیکی کن چنان‌که دوست داری به تو نیکی شود و زشت بدان از خود آنچه را از دیگران زشت می‌دانی و راضی باش از مردم به

آنچه از خودت برای آنان راضی می‌شوی (ر.ک؛ صبحی صالح، ۱۴۱۴ق: ۳۹۷).

به دیگر بیان، افراد اصلا بین خود و دیگران دوگانگی نبینند تا به نزاع برخیزند و به ظلم و ستم نسبت به هم بیندیشند و احیانا به حیات دیگران تعرض کنند. خداوند وحدت انسان‌ها و آثارش را در آیه فوق چه سان زیبا تبیین کرده است که وحدت مایه الفت و برادری و در مقابل، تفرقه مایه دشمنی و جنگ و نابودی می‌باشد. چنان‌که در ادامه آیه به این نتیجه تصریح شده است. علامه طباطبایی در ذیل این آیه می‌نویسد:

جامعه‌ای که دچار پراکندگی قلوب و اختلاف مقاصد و امیال باشد و راهنمای واحد برای هدایت به سوی هدف واحد نداشته، بلکه دارای راهنماهای مختلف به سوی امیال مختلف شخصی و تحکیمات بیهوده فردی باشد، چنین اختلافی جامعه را به نزاع خطرناک می‌کشاند و دائم افراد جامعه را به جنگ با هم و زوال و نابودی تهدید می‌کند (ر.ک؛ الطباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۳: ۳۷۱).

۳-۱-۲. محبت و مهرورزی

از دیگر اساس راهبرد افق مترقی و برتر روابط اجتماعی در سیاست جنایی اسلام، محبت و مهرورزی به هم‌نوع است. محبت و مهرورزی به دیگران و اطرافیان اعم از خویشان، همسایگان، هموطنان و جهانیان و همه آنانی که انسان در خانواده و اجتماع با آن‌ها ارتباط دارد، سبب می‌شود روابط بین انسان‌ها گرم و صمیمی گردد و به یکدیگر نگاه مهربانانه داشته باشد، نسبت به هم اندیشه و قصد سوء نداشته باشند و ستم نوزند و خیرخواه همدیگر باشند. این مبنای بسیار مهم در منابع متعدد و با ادبیات مختلف بیان گردیده است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

محمد، فرستاده خداست و کسانی که با او هستند بر کافران سرسخت و در میان خودشان با یکدیگر مهربانند (فتح: ۲۹).

برابر این آیه، مسلمانان در مقابل دشمنان سخت و محکم هستند، لیکن در روابط با همدیگر نسبت به هم مهر و محبت می‌ورزند.

در همین راستا امام علی علیه السلام نیز در نامه خود به مالک اشتر می‌نویسد:

قلبت نسبت به مردم مهربان گردان و نسبت به آنان محبت و لطف داشته باش و مانند حیوان درنده‌ای نباش که منتظر دریدن طعمه است. زیرا مردم دو گروه‌اند؛ یا برادر دینی تو و یا شبیه در خلقت و انسان بودن هستند (ر.ک؛ صبحی صالح، ۱۴۱۴ق: ۴۲۷).

اگرچه مخاطب نخست امام در این سخن مالکک اشتر است، اما در حقیقت تمامی حاکمان و مردم مورد خطاب حضرت می‌باشند و نگاه همه انسان‌ها نسبت به هم باید بر اساس همین سخن شکل بگیرد.

۳-۱-۳. سلم و صلح

یکی دیگر از پایه‌های راهبرد افق مرفقی و برتر روابط اجتماعی در سیاست جنایی اسلام و ایران، سلم است. سلم به فتح یا کسر سین و سکون لام یا فتح سین و لام به معنای مسالمت و صلح و سازش است (ر.ک؛ راغب أصفهانی، ۱۴۱۲ق: ۴۲۳ و قرشی بنایی، ۱۴۱۲ق، ج ۳: ۲۹۹ و ۳۰۰) آیات متعددی از قرآن به مسلمانان القا می‌کند که روابط بین آن‌ها باید مسالمت‌آمیز باشد و در کنار یگدیگر صلح و سازش داشته باشند و از اختلاف، درگیری و نزاع با هم پرهیز کنند و طبیعی است که از حاکمیت چنین جوی بر روابط انسانی، تعرض و تعدی به حیات انسان بر نمی‌خیزد. از این رو، خداوند به افراد با ایمان دستور می‌دهد:

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، همگی در صلح و آشتی درآید و از گام‌های شیطان پیروی نکنید که او دشمن آشکار شماست (بقره: ۲۰۸).

برخی از مفسرین برای "سلم" سه معنی سه ذکر کرده‌اند: اول اسلام، دوم صلح و ترک نزاع و اختلاف و سوم اطاعت. آنگاه معنای دوم را در آیه ترجیح داده‌اند. زیرا با ملاحظه آیاتی که در آن‌ها کلمه "سلم" بکار رفته این معنا نزدیک‌تر به فضای آیه به نظر می‌رسد و از فضای آیه نیز "سلم" به معنی وفاق اجتماعی که دور از اختلاف و قتل است فهمیده می‌شود. مثل این که آیه دعوت می‌کند به سلمی که تمرکز امت بر خط واحد و دور از تفرق و تشتت است، همانطوری که آیه *وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعاً وَلَا تَفَرَّقُوا* در این فضا است (ر.ک؛ فصل الله، ۱۴۱۹ق، ج ۴: صص ۱۲۷ و ۱۲۸).

خداوند در قرآن وقتی که از بندگان خود سخن می‌گوید آنان را چنین معرفی می‌-

کند:

و بندگان رحمان کسانی‌اند که روی زمین با آرامش و فروتنی راه می‌روند، و هنگامی که نادانان آنان را طرف خطاب قرار می‌دهند [در پاسخشان] سخنانی مسالمت‌آمیز می‌گویند (فرقان: ۶۳).

بندگان خداوند نه تنها روابط و برخوردشان با دیگران در خانواده و اجتماع مسالمت‌آمیز است، بلکه حتی واکنش آنان در برابر رفتار ناپسند و نادرست نیز صلح‌جویانه است و نشانه‌های درگیری در آن نیست. به دیگر بیان، از کنش و واکنش‌شان درگیری و نزاع برنمی‌خیزد. مرحوم علامه در تفسیر این آیه می‌گوید:

این آیه دو صفت از صفات بندگان خدا را بیان می‌کند: صفت نخست آن چیزی است که جمله "الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا" آن را در بردارد. و آن این‌که، اگر "هون" را بنا بر نظر "راغب" به معنای تذلل و فروتنی بگیریم، معنای شبه جمله این است که راه رفتن روی زمین کنایه از زندگی آن‌ها در بین مردم و معاشرت با آنان است. یعنی آن‌ها در نسبت به پروردگارشان اظهار ذلت و نسبت به مردم اظهار فروتنی می‌کنند. چون بندگان خدایند، نسبت به او استکبار نمی‌ورزند و نسبت به غیر خود برتری نمی‌جویند. اما هرگز در مقابل دشمنان خدا تذلل ندارند و اگر "هون" به معنای رفق، مدارا و نرمی باشد یعنی آن‌ها بدون تکبر و تبختر راه می‌روند و صفت دوم را جمله "وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا" بیان می‌کند یعنی وقتی افراد نادان از روی نادانی آن‌ها را خطاب قرار می‌دهند و سخنان ناخوشایند بر زبان جاری می‌کنند و رفتار ناپسند انجام می‌دهند، در پاسخ آنان سخنی درست و بدون عیب بر زبان جاری می‌سازند و سخنی به‌دور از لغو و گناه می‌گویند و در مقابل مانند آنان از روی نادانی سخن نمی‌گویند و رفتار نمی‌کنند (ر.ک؛ الطباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۵: ۲۳۹).

بنابر این رفتار یک مسلمان در تعامل با دیگران در خانواده و جامعه به گونه‌ای نیست که ایجاد تنش نماید بلکه حتی در برابر رفتار تنش‌زا به گونه‌ای است که آثار نامطلوب آن را از بین ببرد. چنان‌که یکی از مفسران می‌گوید:

دومین وصف بندگان خدا، حلم و بردباری است چنان‌که قرآن در ادامه همین آیه می‌گوید: و هنگامی که جاهلان آنها را مورد خطاب قرار می‌دهند و به جهل و جدال و سخنان زشت می‌پردازند در پاسخ آنها "سلام" می‌گویند؛ سلامی که نشانه بی‌اعتنایی توأم با بزرگواری است، نه ناشی از ضعف، سلامی که دلیل عدم مقابله به مثل در برابر جاهلان و سبک مغزان است، سلام وداع گفتن با سخنان بی‌رویه آنها است، نه سلام تحیت که نشانه محبت و پیوند دوستی است، خلاصه سلامی که نشانه حلم و بردباری و بزرگواری است (ر.ک؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۱۵: ۱۴۹).

حتی دلالت آیه ۲۲ سوره رعد و آیه ۵۴ سوره قصص بر رفتار مسالمت‌آمیز مسلمانان با یکدیگر روشن‌تر و صریح‌تر است. زیرا می‌فرماید حتی بدی دیگران را با نیکی پاسخ می‌دهند. بسیاری از مفسران در تفسیر این آیات شریف به این نکته پرداخته‌اند که این روش سبب پایان دادن به اختلاف و اصلاح افراد و تبدیل اختلافات به صمیمت خواهد شد. (ر.ک؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۱۰: ۱۹۱ و ۱۹۲ و ج ۱۶: ۱۱۰؛ سید قطب، ۱۴۱۲ق.، ج ۵: ۲۷۰۱ و ج ۴: ۲۰۵۸ و فصل‌الله، ۱۴۱۹ق.، ج ۱۳: ۴۶).

صلح نیز به معنای از بین بردن فاصله و دوری میان مردم (ر.ک؛ راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق.، ۴۸۹) و مسالمت و سازش (ر.ک؛ قرشی بنایی، ۱۴۱۲ق.، ج ۴: ۱۴۱) است. از نگاه آموزه‌های اسلامی در صورتی که به هر دلیلی اعم از اقتصادی، سیاسی و فرهنگی بین افراد در خانواده یا اجتماع نزاع و درگیری بوجود آید، هم طرفین درگیری مکلف به صلح بین خود هستند و هم دیگران مکلف به اصلاح و ایجاد مصالحه بین آنها هستند. خداوند در آیات متعدد انسان‌ها را به صلح با یکدیگر و ایجاد صلح دعوت و امر کرده است. گاه افراد را در زندگی خانوادگی به صلح و سازش و روابط مسالمت‌آمیز دعوت می‌کند:

و اگر زنی، از طغیان و سرکشی یا اعراض شوهرش، بیم داشته باشد، مانعی ندارد با هم صلح کنند (و زن یا مرد، از پاره‌ای از حقوق خود، بخاطر صلح، صرف نظر نماید.) و صلح، بهتر است؛ اگر چه مردم (طبق غریزه حبّ ذات، در این گونه موارد) بخل می‌ورزند. و اگر نیکی کنید و پرهیزگاری پیشه سازید (و بخاطر صلح، گذشت نمایید)، خداوند به

آنچه انجام می‌دهید، آگاه است (و پاداش شایسته به شما خواهد داد). (نساء: ۱۲۸).
در این آیه شریفه خداوند زن و شوهر را دعوت می‌کند که مواظب روابط بین خود باشند و آن را بر صلح و سازش بنا کنند و از اختلاف و دامن زدن به آن پرهیزند. چرا که سعادت شان در گرو چنین رفتاری است. در آیه بعد هم شوهران را دعوت به صلح با همسران می‌کند:

و اگر راه صلاح و پرهیزگاری پیش گیرید، خداوند آمرزنده و مهربان است. (نساء: ۱۲۹). در جایی دیگر، همه مؤمنان را دعوت به پاسداری و برپایی صلح و سازش و مسالمت می‌کند:

مؤمنان برادر یکدیگرند؛ پس دو برادر خود را صلح و آشتی دهید و تقوای الهی پیشه کنید، باشد که مشمول رحمت او شوید (حجرات: ۱۰).

در تفسیر این آیه گفته شده است که خداوند ارتباط بین مؤمنین را به ارتباط برادری محدود کرد تا تعلیلی باشد برای دستور به ایجاد صلح. در نتیجه، به دلیل وجود رابطه برادری بین دو طایفه درگیر جنگ، باید بینشان صلح مستقر گردد و اصلاح کنندگان نیز به دلیل داشتن رابطه برادری با این دو گروه، باید برای ایجاد صلح تلاش کنند (الطباطبایی، ۱۴۱۷ق.، ج ۱۸: ۳۱۵).

چنان که در آیه دیگر دستور به ایجاد آشتی بین دو طرف نزاع می‌دهد:
وَ أَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ؛ و خصومت‌هایی را که در میان شماست، آشتی دهید (انفال:

(۱)

یکی از مفسران در تفسیر این آیه می‌نویسد: اصولاً "اصلاح ذات‌البین" و ایجاد تفاهم و زدودن کدورت‌ها و دشمنی‌ها و تبدیل آن به صمیمیت و دوستی، یکی از مهمترین برنامه‌های اسلامی است.

"ذات" به معنی خلقت و بنیه و اساس چیزی است، و "بین" به معنی حالت ارتباطی و پیوند میان دو شخص یا دو چیز است، بنا بر این "اصلاح ذات‌البین" به معنی اصلاح اساس ارتباطات و تقویت و تحکیم پیوندها و از میان بردن عوامل و اسباب تفرقه و نفاق است.

در تعلیمات اسلامی به اندازه‌ای به این موضوع اهمیت داده شده که به عنوان یکی از برترین عبادات معرفی گردیده است، امیر مؤمنان علی (ع) در آخرین وصایایش به هنگامی که در بستر شهادت بود به فرزندانش فرمود:

إِنِّي سَمِعْتُ جَدَّكُمْ رَسُولَ اللَّهِ (ص) يَقُولُ: إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ أَفْضَلُ مِنْ عَامَّةِ الصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ؛ مَنْ أَزَجِدَ شِمَا پیامبر (ص) شنیدم که می‌فرمود: اصلاح رابطه میان مردم از انواع نماز و روزه مستحب هم برتر است (ر.ک؛ الطوسی، ۱۴۱۴ق: ۵۲۲).

به همین دلیل بعضی از مراحل اصلاح ذات‌البین شرعا واجب و حتی استفاده از امکانات بیت‌المال برای تحقق بخشیدن آن مجاز است و بعضی از مراحل آن که با سرنوشت مسلمانان زیاد تماس ندارد مستحب مؤکد است (ر.ک؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۷: صص ۸۴ و ۸۵).

۳-۱-۴. گذشت

از دیگر عناصر راهبرد ترسیم افق مترقی و برتر در روابط اجتماعی، عنصر گذشت است. به این معنا که مسلمانان باید در روابط خانوادگی و اجتماعی خود در مقابل خطاها و اشتباهات دیگران گذشت پیشه کنند نه این که در صدد تلافی و انتقام باشند. این روش تعامل با دیگران، مانع از تعرض به حیات آنان خواهد شد. خداوند به طرق مختلف، به اهمیت این عنصر توجه داده و به آن راهنمایی کرده است؛ گاه از طریق بیان گذشت به عنوان یکی از صفات متقین که می‌فرماید:

وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ؛ و از [خطاهای] مردم در می‌گذرند. (آل عمران: ۱۳۴)

یکی از مفسران درباره ضرورت گذشت برای تنظیم روابط اجتماعی مترقی و برتر در تفسیر این آیه می‌نویسد:

فرو بردن خشم بسیار خوب است اما به تنهایی کافی نیست زیرا ممکن است کینه و عداوت را از قلب انسان ریشه کن نکند، در این حال برای پایان دادن به -حالت عداوت باید "کظم غیظ" توأم با "عفو و بخشش" گردد، لذا بدنبال صفت عالی خویشتن‌داری و فرو بردن خشم، مسئله عفو و گذشت را بیان نمود (ر.ک؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۳: ۹۸).

گاه با وعده پاداش دادن به کسانی که گذشت می‌کنند:

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ؛ کیفر بدی، مجازاتی است همانند آن؛ و هر کس عفو و اصلاح کند، پاداش او با خداست؛ خداوند ظالمان را دوست ندارد (شوری: ۴۰).

در این آیه شریفه نیز با این که خداوند جواز مجازات متجاوز و ستمگر را تشریح می‌کند، با این حال در ادامه با دادن وعده پاداش به کسی که از حق خود گذشت می‌کند، گذشت را بر اعمال مجازات و حق شخصی ترجیح می‌دهد یا در ادامه همین بحث در ستایش گذشت می‌فرماید:

وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ؛ اما کسانی که شکیبایی و عفو کنند، این از کارهای پرارزش است (شوری: ۴۳).

۳-۲. نهادینه‌سازی ارزش‌ها

از راهبردهای قرآنی سیاست جنایی اسلام در پیشگیری اجتماعی از جرایم بر ضد حیات انسان، راهبرد نهادینه‌سازی ارزش‌ها در جامعه از طریق برانگیختن، تقویت و تحکیم احساسات و عواطف لطیف انسانی و گسترش عواطف و احساسات همدلانه است تا راه بروز رفتارهای بر ضد حیات انسان سد گردد.

۳-۲-۱. برانگیختن، تقویت و تحکیم احساسات و عواطف لطیف انسانی

برانگیختن عواطفی چون عشق، محبت، احترام، فروتنی، برادری، به فکر یکدیگر بودن و دعا کردن برای هم، ایثار و ... روابط افراد را در سطح خانواده و اجتماع بسیار صمیمی، بانشاط، گوارا و دلنشین می‌کند و زمینه‌های تنش و نزاع را به شدت کاهش می‌دهد حتی از بین می‌برد. خداوند درباره چگونگی رفتار با والدین می‌فرماید:

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا وَخَفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا؛ و پروردگارت فرمان قاطع داده است که: جز

او را نپرستید، و به پدر و مادر نیکی کنید؛ هرگاه یکی از آنان یا دو نفرشان در کنارت به پیری رسند [چنانچه تو را به ستوه آورند] به آنان اف مگویی و بر آنان [بانگ مزین و] پرخاش مکن، و به آنان سخنی نرم و شایسته [و بزرگواری] بگو. و برای هر دو از روی مهر و محبت، بال فروتنی فرود آر و بگو: پروردگارا! آنان را به پاس آنکه مرا در کودکی تربیت کردند، مورد رحمت قرار ده. (اسراء: ۲۳ و ۲۴)

نهی از انجام کوچکترین رفتار توهین آمیز (اف گفتن) و دستور به احسان و رعایت کمال ادب هنگام سخن گفتن و اظهار فروتنی نسبت به والدین و دعا برای آنان، موجب برانگیختن احساسات و عواطف انسانی در بالاترین سطح نسبت به پدر و مادر و پدر بزرگ و مادر بزرگ می‌شود و جای هیچگونه خشونت و تعرضی را نسبت به آنان باقی نمی‌گذارد. درباره زن و شوهر نیز می‌فرماید:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ؛ و از نشانه‌های او اینکه همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید، و در میانتان مودت و رحمت قرار داد؛ در این نشانه‌هایی است برای گروهی که تفکر می‌کنند (روم: ۲۱).

یعنی خداوند روابط بین زن و شوهر را بر اساس مهر و دوستی و محبت قرار داده است و چنین رابطه‌ای زمینه نزاع و خشونت را از بین می‌برد.

در سطح اجتماع نیز، خداوند روابط بین افراد جامعه ایمانی را چنین توصیف می‌کند: **إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ؛** مؤمنان برادر یکدیگرند. (حجرات: ۱۰) **وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ؛** مردان و زنان باایمان، ولی (و یار و یاور) یکدیگرند (توبه: ۷۱).

تعامل انسان‌ها در جامعه ایمانی بر اساس حس برادری و همیاری است که برای یکدیگر فداکاری و جانفشانی می‌کنند، چنان‌که برادران تنی و یاران نسبت به هم این گونه- اند و از قول لقمان در سفارش به فرزندش می‌فرماید:

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ؛ متکبرانه روی

راهبردهای قرآنی پیشگیری اجتماعی اسلام برای صیانت از حیات انسان؛ محمدی جورکویه | ۲۹۱

از مردم برمگردان، و در زمین با ناز و غرور راه مرو، همانا خدا هیچ خودپسند فخر فروش را دوست ندارد و در راه رفتنت میانه‌رو باش، و از صدایت بکاه که بی تردید ناپسندترین صداها صدای خران است. (لقمان: ۱۷ و ۱۸)

سیاست جنایی اسلام با این راهبرد در تلاش است خانواده و اجتماعی سرشار از احساسات و عواطف انسانی بنا کند و به روحیه خودخواهی، پرخاشگری و طغیان - که زمینه جرایم بر ضد حیات انسان هستند - فرصت رشد در بین افراد جامعه ندهد.

۳-۲-۲. گسترش عواطف و احساسات همدلانه (ایجاد همدلی و مودت و تحکیم آن).

این که افراد جامعه احساس کنند که همگی اعضای پیکری واحدند و درد و رنج دیگران را درد و رنج خود بدانند، نقش بسیار سازنده و مثبت در روابط اجتماعی آنان برجا خواهد گذاشت و مجالی برای اندیشه تعرض به دیگر اعضای جامعه باقی نخواهد گذاشت. زیرا در چنین فضایی، تعرض و ستم به دیگران تعرض و ستم به خود محسوب می‌گردد و هیچ انسانی در حال سلامت عقل به خود صدمه و آسیب نمی‌رساند. از امام صادق علیه السلام روایت شده است: مؤمنان از نظر نیکی، مهرورزی و عطوفت نسبت به یکدیگر مانند یک پیکرند که هر گاه عضوی از آن دچار درد می‌شود سایر اعضا از راه بیداری و تب و ناراحتی با آن همدردی و یاریش می‌کنند (ر.ک؛ کوفی اهوازی، ۱۴۰۴: ۳۹).

به قول سعدی:

بنی آدم اعضای یکدیگرند	که در آفرینش ز یک گوهرند
چو عضوی به درد آورد روزگار	دگر عضوها را نماند قرار
تو کز محنت دیگران بی غمی	نشاید که نامت نهند آدمی

(ر.ک؛ سعدی شیرازی، ۱۳۴۲: ۲۸).

در همین راستا از نظر آموزه‌های اسلامی، وقتی دو نفر به هم می‌رسند در بدو امر باید به یکدیگر سلام کنند و درود بفرستند و برای هم از خداوند تقاضای سلامتی کنند. مرحوم

کلینی در جلد سوم از کتاب اصول کافی، در باب مصافحه ۲۱ روایت درباره سلام کردن به یکدیگر و اهمیت آن و در دو باب معانقه و تقبیل، نیز ۸ روایت درباره سفارش به در آغوش گرفتن و بوسیدن یکدیگر آورده است که نشان‌دهنده جایگاه این امر عاطفی در آموزه‌های اسلامی است و ما در اینجا به بیان یک روایت بسنده می‌کنیم؛ جابر بن عبد الله انصاری از امام باقر علیه السلام نقل می‌کند:

رسول خدا صلی اله علیه و آله فرمود: زمانی که به یکدیگر برخوردید با سلام و دست دادن با هم برخورد کنید و زمانی که از یکدیگر جدا شدید با طلب آمرزش از هم جدا شوید (ر.ک؛ الکلینی، ۱۴۲۹ق.، ج ۳: ۴۶۴).

قرآن کریم نیز در همین راستا دستور می‌دهد:
و هنگامی که به شما درود گویند، شما درودی نیکوتر از آن، یا همانندش را پاسخ دهید؛ یقیناً خدا همواره بر همه چیز حسابرس است (نساء: ۸۶).

در تفسیر این آیه شریفه گفته شده است:
"سلام" تحیت بزرگ اسلامی است. آیه فوق گرچه معنی وسیعی دارد اما یک مصداق روشن آن سلام کردن است، بنا بر این طبق این آیه همه مسلمانان موظفند که سلام را به طور عالیترو یا حداقل مساوی جواب گویند.
از دیگر آیات قرآن نیز استفاده می‌شود که سلام یک نوع تحیت است؛ در سوره نور آیه ۶۱ می‌خوانیم:

"هنگامی که وارد خانه‌ای شدید بر یکدیگر تحیت الهی بفرستید تحیتی پر برکت و پاکیزه".

در این آیه سلام به عنوان تحیت الهی که هم مبارک است و هم پاکیزه معرفی شده است و ضمناً می‌توان از آن استفاده کرد که معنی سلام علیکم در اصل سلام اللّٰه علیکم است، یعنی درود پروردگار بر تو باد، یا خداوند تو را به سلامت دارد و در امن و امان باشی به همین جهت سلام کردن یک نوع اعلام دوستی و صلح و ترک مخاصمه و جنگ محسوب می‌شود. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۴، ص ۴۳)

راهبردهای قرآنی پیشگیری اجتماعی اسلام برای صیانت از حیات انسان؛ محمدی جورکویه | ۲۹۳

گسترش چنین فضایی در سطح خانواده و اجتماع، فرصتی را برای بروز درگیری و نزاع باقی نمی‌گذارد.

۴. راهبردهای قرآنی پسینی برای صیانت از حیات انسان

راهبردهای قرآنی پیشگیری اجتماعی اسلام برای صیانت از حیات انسان در مرحله پس از به‌وجود آمدن اختلاف و نزاع به شرح زیر است.

۴-۱. تبیین نگاه معرفت‌شناسانه به انسان (معرفت‌افزایی)

از دیگر راهبردهای قرآنی سیاست جنایی اسلام در پیشگیری اجتماعی از جرایم بر ضد حیات انسان، تبیین نگاه معرفت‌شناسانه به انسان است که اگر این معرفت نزد افراد جامعه حاصل گردد و نگاه افراد تغییر کند و جایگاه رفیع انسان را در عالم هستی بشناسند، نه تنها به خود اجازه نخواهند داد به حیات انسانی تعرض کنند، بلکه حتی درباره آن اندیشه نخواهند کرد یا این اندیشه به مخیله آن‌ها خطور نخواهد کرد. تبیین این نگاه در سیاست جنایی اسلام از چند جهت صورت گرفته است:

۴-۱-۱. اشرف مخلوق بودن انسان

یکی از جهات نگاه معرفت‌شناسانه نسبت به انسان، اشرف مخلوق بودن انسان است که قرآن کریم می‌فرماید:

ما آدمی‌ها را گرامی داشتیم؛ و آنها را در خشکی و دریا، (بر مرکب‌های راهوار) حمل کردیم؛ و از انواع روزی‌های پاکیزه به آنان روزی دادیم؛ و آنها را بر بسیاری از موجوداتی که خلق کرده‌ایم، برتری بخشیدیم (اسراء: ۷۰).

فراز آخر آیه شریفه، دلیل بر اشرف مخلوق خداوند بودن انسان است. چنانکه برخی مفسران با تفسیر واژه "کثیر" در آیه به "جمع" این نکته را بیان کرده‌اند؛ به جهت رایج بودن چنین تعبیری در ادبیات قرآن و عرب و آیات خلقت انسان و تعلیم اسماء الهی به انسان و دستور خداوند به فرشتگان برای سجده در برابر انسان را قرینه بر این تفسیر گرفته-

اند (ر. ک؛ الطبرسی، ۱۴۱۵ق.، ج ۶، ص ۶۶۳ و مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۱۲: ۱۹۹) حتی مفسرینی هم که این تفسیر از واژه "کثیر" را نپذیرفته‌اند، گفته‌اند که این تعبیر ناظر به مقایسه انسان با ملائکه نیست، بلکه در صدد مقایسه موجودات مادی با یکدیگر است و در این بین انسان را بر بقیه برتری داده است؛ اما نسبت به ملائکه ساکت است و آیات خلقت انسان و تعلیم اسماء الهی به انسان و دستور خداوند به فرشتگان برای سجده در برابر انسان را دلیل بر این گرفته‌اند که انسان می‌تواند در مرتبه بر فرشتگان پیشی بگیرد. (ر. ک؛ الطباطبایی، ۱۴۱۷ق.، ج ۱۳. صص ۱۵۸ - ۱۶۴).

همچنین، خداوند در قصه خلقت انسان می‌فرماید:

سپس نطفه را بصورت علقه [خون بسته]، و علقه را به صورت مضغه [چیزی شبیه گوشت جویده شده]، و مضغه را به صورت استخوان‌هایی درآوردیم؛ و بر استخوان‌ها گوشت پوشانیم؛ سپس آن را آفرینش تازه‌ای دادیم؛ پس بزرگ است خدایی که بهترین آفرینندگان است! (مؤمنون: ۱۴).

خداوند در موضوع خلقت هیچ مخلوق دیگری از آسمان، زمین و موجودات در آن-ها، تحسین فراز آخر این آیه را بکار نبرده است و این تعبیر بیان‌گر بزرگی و شرافت این مخلوق است که خداوند در آفرینش آن خود را "احسن الخالقین" معرفی می‌کند.

۴-۱-۲. منشأ واحد داشتن انسان‌ها

یکی دیگر از نگاه‌های معرفت‌شناسانه‌ای که قرآن درباره انسان تبیین می‌کند وجود آمدن افراد انسان از یک منشأ است و آن‌ها در عین کثرت، وحدت دارند و با هم یک واحد را تشکیل می‌دهند.

ای مردم! از [مخالفت با فرمان‌های] پروردگارتان بپرهیزید، آنکه شما را از یک تن آفرید و جفتش را [نیز] از [جنس] او پدید آورد و از آن دو تن، مردان و زنان بسیاری را پراکنده و منتشر ساخت. و از خدایی که به نام او از یکدیگر درخواست می‌کنید. پروا کنید و از [قطع رابطه با] خویشاوندان بپرهیزید. یقیناً خدا همواره بر شما حافظ و نگهبان است.

(نساء: ۱)

راهبردهای قرآنی پیشگیری اجتماعی اسلام برای صیانت از حیات انسان؛ محمدی جورکویه | ۲۹۵

ای مردم! ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید؛ (اینها ملاک امتیاز نیست)، گرامی‌ترین شما نزد خداوند با تقواترین شماست؛ خداوند دانا و آگاه است! (حجرات: ۱۳)

و مهمتر از همه این که از روح الهی در انسان دمیده شده است:
هنگامی که کار آن را به پایان رساندم، و در او از روح خود (یک روح شایسته و بزرگ) دمیدم، همگی برای او سجده کنید! (حجر: ۲۹)

پس انسان از یک واحد جسمانی و روحانی به وجود آمده است. از این‌رو، انسان موجودی شریف و اشرف مخلوقات خداوند و دارای روح الهی است و همگی از هر نژاد، زبان، قوم و ملیت، عزیز و اجزای یک واحد جسمانی هستند و تعرض به یک انسان، تعرض به خود و همگی انسان‌ها و اشرف مخلوقات محسوب می‌گردد و رسیدن به این درجه از شناخت، انسان را از تعرض به ممنوع خود باز می‌دارد و مانع از وقوع جرایم بر ضد حیات انسان می‌گردد.

مطلب بسیار جالب و قابل توجه در اینجا این است که سیاست جنایی اسلام در تبیین این راهبرد حتی از رعایت جایگاه انسانی و کرامت فرد بزهکار غفلت نورزیده است و لو این که بزهکار بزرگترین بزه را مرتکب شده باشد، فقط مستحق مجازات مقرر است و هیچ مقام و کسی حق ندارد بیش از آن با او برخورد، حتی توهین نماید. لذا در تشریح مجازات مکرر یادآور می‌شود که اگر می‌خواهید مجرم را مجازات کنید به همان میزان جنایت بسنده نمایید:

و اگر [ستم‌گر را] مجازات کردید، پس فقط به مانند ستمی که به شما شده مجازات کنید. (نحل: ۱۲۶)

یا می‌فرماید:

پاداش بدی [چون قتل و زخم زدن و اتلاف مال] مانند همان بدی است. (شوری: ۴۰)

همین مطلب در برخی دیگر از آیات به نحوی کلی و با بیان عواقب عدم رعایت آن

همراه شده است:

اینها حدود و مرزهای الهی است؛ از آن تجاوز نکنید و هرکس از آن تجاوز کند، ستمگر است. (بقره: ۲۲۹)

محمد بن مسلم می‌گوید امام باقر علیه السلام در تطبیق این آیه فرموده است: همانا خداوند بر زناکار غضب کرده و برای یکصد تازیانه قرار داده است و من به سوی خداوند براءت می‌جویم از کسی که بر زناکار غضب کند و بر این مجازات بیفزاید (ر.ک؛ الحر العاملی، ۱۴۱۴ق.، ج ۲۸: ۱۸).

بر همین اساس فقها اجازه حکم یا اعمال مجازاتی بیش از مجازات مقرر را نداده و برای فرد خاطی مسئولیت قائل شده‌اند (ر.ک؛ النجفی، ۱۴۰۴ق.، ج ۴۱، ص ۴۷۴؛ العاملی، ۱۴۱۳ق.، ج ۱۴، ص ۴۷۶؛ گلپایگانی، ۱۴۱۲ق.، ج ۲، ص ۴۰۶ و...) بلکه حتی توهین به مجرم را ممنوع دانسته شد. (ر.ک؛ موسوی خمینی، ۱۴۲۳ق: ۸۴).

به دیگر بیان، در یک نگاه کلی و عام سیاست جنایی اسلام بر این باور است؛ این انسانی که خداوند برای او جایگاه ویژه و بلند مرتبه در بین مخلوقاتش قرار داده است باید احترامش در هر حال حفظ شود هرچند که خودش قدر و منزلت خود را نشناسد؛ حتی رفتار ناشایست او اگرچه مستحق مجازات باشد، نمی‌تواند معجز و اکنش ناعادلانه نسبت به او باشد.

بنا بر این راهبرد، همه انسان‌ها دارای حرمت هستند که باید افراد جامعه آن را رعایت کنند و متعرض حیات انسان نشوند؛ حتی انسان بزهکار و بلکه دشمن متجاوز نیز دارای حرمت است و نباید در بیرون از حدود مقرر قانونی متعرض او شد و در موارد مجاز به گذشت اگر گذشت صورت بگیرد مطلوب‌تر است و در برپایی جامعه امن کارسازتر.

۴-۲. یادآوری عهد و پیمان خداوند با انسان در حفظ حیات دیگران

راهبرد قرآنی دیگر سیاست جنایی اسلام در پیشگیری از جرایم بر ضد حیات انسان، راهبرد یادآوری است. قرآن کریم از این راهبرد در امور فراوان بهره برده است و به تأثیر آن اطمینان دارد. چنان‌که خطاب به پیامبر می‌فرماید: وَ ذَكَرْ فَإِنَّ الذِّكْرَ يَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ؛ پیوسته تذکر ده، زیرا تذکر مؤمنان را سود می‌بخشد. (ذاریات: ۵۵) از این‌رو، در راستای صیانت

راهبردهای قرآنی پیشگیری اجتماعی اسلام برای صیانت از حیات انسان؛ محمدی جورکویه | ۲۹۷

از حیات انسان، میثاق گرفتن خداوند از انسان بر نیکی به یکدیگر را به او یادآور می‌شود: و [یاد کنید] زمانی که از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که جز خدا را نپرستید، و به پدر و مادر و خویشان و یتیمان و مستمندان نیکی کنید، و با مردم با خوش‌زبانی سخن گوید، و نماز را بر پا دارید، و زکات بپردازید، سپس همه شما جز اندکی [از پیمان خدا] روی گردانیدید؛ و شما [به طور عادت] روی گردان هستید. (بقره: ۸۳)

و در ادامه، میثاق گرفتن از انسان بر نریختن خون هم نوع را به او یادآوری می‌کند: و [یاد کنید] هنگامی که از شما پیمان گرفتیم که خون همدیگر را نریزید، و یکدیگر را از خانه‌های خود آواره نکنید، سپس [به پیمانتان] اقرار کردید و بر آن هم گواهی می‌دهید. (بقره: ۸۴)

چنان‌که گفته‌اند این موضوع اختصاص به قوم بنی اسرائیل ندارد. (ر. ک: الطوسی، ۱۳۸۷ق، ج ۷، ص ۴).

۳-۴. تشویق به حفظ حیات انسان

یکی از راهبردهای قرآنی کلی سیاست‌های جنایی اسلام در امر مبارزه با بزهکاری، تشویق انسان‌های جامعه‌پذیر به ادامه مسیر درست زندگی است؛ در آیه ۱۳ سوره نساء آمده است: اینها مرزهای الهی است و هر کس خدا و پیامبرش را اطاعت کند، (و قوانین او را محترم بشمرد)، خداوند وی را در باغهایی از بهشت وارد می‌کند که همواره، آب از زیر درختانش جاری است؛ جاودانه در آن می‌مانند و این، پیروزی بزرگی است. (و. ر. ک: سوره نور: ۵۲ و سوره احزاب: ۷۱ و سوره فتح: ۷۱)

لیکن این راهبرد در موضوع احترام به حیات انسان به گونه‌ای متفاوت طرح شده است. با این توضیح که مقام عبودیت در گزاره‌های اسلامی بالاترین مقام بندگی خداوند است و همه انسان‌ها بر اساس فطرت پاک و الهی خود دوستدار و خواهان آن هستند؛ لذا سیاست جنایی اسلام در راهبرد تشویق به رعایت احترام حیات انسان، عباد الرحمن را به پرهیز از قتل توصیف می‌کند:

و آنان که معبود دیگری را با خدا نمی‌پرستند، و کسی را که خدا خودش را حرام

کرده است، جز به حق نمی‌کشند، و زنا نمی‌کنند؛ و کسی که این اعمال را مرتکب شود به کیفر سختی برسد. (فرقان: ۶۸)

یعنی آنانی که به مقام بندگی خدا و اطاعت از او رسیده‌اند، احترام ارزش‌های الهی از جمله حرمت حیات انسان را نگه می‌دارند.

گفتنی است که این صرف یک تشویق نیست بلکه بیان یک واقعیت جهان هستی است. در واقع خداوند در این بیان نورانی دو توصیف از عباد الرحمن را در دو ساحت اعتقاد و عمل ذکر می‌کند. در ساحت اعتقاد آن‌ها را به موحد بودن که نخستین اصل از اصول اعتقادی است و در ساحت عمل آن‌ها را به عدم قتل نفس توصیف می‌کند که وصف دوم در پی وصف نخست حاصل می‌گردد و از نگاه دیگر، رابطه بین اعتقاد به توحید و رعایت احترام خون انسان را و در قاعده کلی رابطه بین اعتقاد به توحید و جامعه-پذیری را بیان می‌کند؛ چنان‌که ادامه آیه (وَلَا يَزْنُونَ) همین مدعا را نشان می‌دهد. روی دیگر این سخن، رابطه بین شرک و جامعه‌ستیزی از جمله بزه قتل و عمل منافی عفت است. در توضیح این مطلب باید گفت؛ انسان موحدی که به مقام بندگی رسیده، جز از پروردگارش دستور نمی‌گیرد و از آن‌جا که تعرض به حیات انسان بر اساس خودخواهی، خشم، غضب، زیاده‌خواهی و دیگر خواهش‌های نفسانی است، انسان موحد و واصل به مقام بندگی خداوند هیچگاه از آن پیروی نمی‌کند و دست به چنین تعرضی نمی‌زند؛ لذا وقتی قابیل تصمیم به قتل برادرش هابیل می‌گیرد، هابیل در خطاب به او می‌گوید: حتی اگر تو برای کشتن من، دست دراز کنی، من هرگز به قتل تو دست نمی‌گشایم، چون از پروردگار جهانیان می‌ترسم!^۱ اما در مقابل توحید، شرک قرار دارد که یکی از انواع شرک پیروی از هوای نفس است^۲ و انسان را به نقض ارزش‌های جامعه از جمله تعرض به حیات هم‌نوع می‌کشاند. چنان‌که قابیل در پیروی از همین هوای نفس (حسادت) دست به خون برادر آلوده کرد.

۱. لَنْ بَسَطَ إِلَى يَدِكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِي إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ. (مائده: ۲۸)

۲. أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ. (فرقان: ۴۳)

راهبردهای قرآنی پیشگیری اجتماعی اسلام برای صیانت از حیات انسان؛ محمدی جورکویه | ۲۹۹

یا در آیه‌ای دیگر وقوع چنین عملی را از یک انسان خداپاور نفی می‌کند:
هیچ فرد باایمانی مجاز نیست که مؤمنی را به قتل برساند، مگر اینکه این کار از روی
خطا و اشتباه از او سرزند. (نساء: ۳۲)

چنانکه برخی از مفسران گفته‌اند نفی در این آیه نفی اقتضاست یعنی نمی‌شود انسان
مؤمن باشد و در حریم ایمان وارد شود و احترام حیات انسان مؤمن دیگر را نگه
ندارد. (الطباطبایی، ۱۴۱۷ق.، ج ۵، ص ۳۹)
برخی دیگر از مفسران گفته‌اند:

این تعبیر در حقیقت اشاره به آن است که اصولاً هرگز مؤمن به خود اجازه نمی‌دهد
که دست خویش را به خون فرد بیگناهی بیالاید، چه اینکه در حریم ایمان همه افراد مانند
اعضای یک پیکرند، آیا هیچگاه ممکن است عضوی از بدن انسان، عضو دیگر را جز از
روی اشتباه از بین ببرد یا آزار دهد بنا بر این آنها که در صدد چنین کاری بر آیند ایمان
درستی ندارند و از حقیقت ایمان بی‌خبرند. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۴، ص ۶۳)

بر اساس تفسیری دیگر از این آیه شریفه، وجود انسان مسلمان در کنار انسان مسلمان
دیگر، به حقیقت مسأله و نعمت بزرگی است و خیلی سخت است تصور این که یک
مسلمان با تعرض به حیات یک مسلمان دیگر، از روی عمد و قصد به این رفتار نادرست
بزرگ و زدودن این نعمت از خودش اقدام کند. وجود انسان مسلمان روی کره خاکی
وجودی گرانبهاست و انسان مسلمان سزاوارترین مردم به درک این مطلب است. لذا بسیار
سخت است که یک مسلمان با قتل مسلمانی به نابودی این موجود گرانبها اقدام کند. (سید
قطب، ۱۴۱۲ق.، ج ۲، ص ۷۳۵)

از این نمونه آیات در قرآن فراوان است که سیاست جنایی اسلام با چنین توصیفی از
مؤمنان به دنبال تشویق افراد جامعه به رعایت حرمت حیات انسان و لو در وضعیت زمینه‌ساز
خشونت است.

۴-۳. تقبیح جرایم بر ضد حیات انسان

اگرچه تمامی جرایم قبیح هستند لیکن راهبرد قرآنی سیاست جنایی اسلام در امر پیشگیری

از جرایم بر ضد حیات انسان، راهبرد تقبیح این رفتار به صورت خاص است تا با زشت نشان دادن و افساد خواندن آن و بیان عمق فاجعه، افراد جامعه را از اندیشیدن و رفتن سوی آن بازدارد. در همین راستا، قرآن کریم تعرض به حیات انسان را افساد می‌نامد:

و از مردم کسی است که گفتارش در زندگی دنیا تو را خوش آید، و [برای اینکه چنین وانمود کند که زبانش با دلش یکی است] خدا را بر آنچه در دل دارد شاهد می‌گیرد، در حالی که سرسخت‌ترین دشمنان است.

و هنگامی که [چنین دشمن سرسختی] قدرت و حکومتی یابد، می‌کوشد که در زمین فساد و تباهی به بار آورد، و زراعت و نسل را نابود کند؛ و خدا فساد و تباهی را دوست ندارد. (بقره: ۲۰۴ و ۲۰۵)

در اینجا خداوند این رفتار مجرمانه را به منافقان و سرسخت‌ترین دشمنان سعادت بشریت نسبت می‌دهد. یکی از مفسران بعد از بیان احتمالات مختلف درباره مراد از "حرث" و "نسل" در این آیه شریفه، مانند این که مراد از "حرث"، زراعت یا زنان یا دین و آیین و مراد از "نسل"، اولاد اعم از اولاد انسان و غیر انسان یا مردم باشد؛ می‌گوید: به هر حال تعبیر به "يُهْلِكُ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ"، کلام بسیار مختصر و جامعی است که تولید فساد را در سطح جامعه در زمینه اموال و انسان‌ها، شامل می‌شود. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۲، ص ۷۵)

طبق برخی از تفاسیر جمله "يُهْلِكُ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ" بیان از افساد است و مراد از اهلاک حرث و نسل، نابودی نوع انسانی است. زیرا نوع انسانی در بقای خود نیاز به دو رکن اساسی تغذیه و تولید نسل دارد. نقش دومی در بقای نوع انسانی روشن است، اما نقش تغذیه در آن این‌گونه است که تغذیه انسان یا از طریق نبات است یا حیوان و حیوان نیز در تغذیه‌اش نیازمند نبات است؛ پس در واقع اصل در تغذیه انسان نبات است و نبات از طریق حرث به عمل می‌آید. لذا افساد روی زمین به نابودی حرث و نسل یعنی نوع انسانی تبیین شده است. (الطباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص ۹۶)

خداوند در قصه خلقت آدم ابو البشر نیز می‌فرماید:

راهبردهای قرآنی پیشگیری اجتماعی اسلام برای صیانت از حیات انسان؛ محمدی جورکویه | ۳۰۱

(به خاطر بیاور) هنگامی را که پروردگارت به فرشتگان گفت: «من در روی زمین، جانشینی [نماینده‌ای] قرار خواهم داد.» فرشتگان گفتند: «پروردگارا! آیا کسی را در آن قرار می‌دهی که فساد و خونریزی کند؟! (زیرا موجودات زمینی دیگر، که قبل از این آدم وجود داشتند نیز، به فساد و خونریزی آلوده شدند. اگر هدف از آفرینش این انسان، عبادت است)، ما تسبیح و حمد تو را بجا می‌آوریم، و تو را تقدیس می‌کنیم.» پروردگار فرمود: «من حقایقی را می‌دانم که شما نمی‌دانید.» (بقره: ۳۰)

در این آیه شریفه خداوند از قول فرشتگان، خونریزی انسان را مصداق افساد در زمین بیان می‌کند و در جای دیگر نیز خود باز در همین راستا، قرآن کریم در تبیین عمق فاجعه تعرض به حیات انسان، تعبیر بی‌بدیلی دارد و پس از بیان ماجرای قتل هابیل توسط قابیل و پشیمانی او از عمل ناپسند خود، می‌فرماید:

به همین جهت، بر بنی اسرائیل مقرر داشتیم که هر کس، انسانی را بدون ارتکاب قتل یا فساد در روی زمین بکشد، چنان است که گویی همه انسانها را کشته (مائده: ۳۲).

سیاست جنایی اسلام با این بیان در صدد انتقال این پیام به انسان‌هاست که قتل انسان رفتاری بسیار ناشایست و به مثابه قتل تمامی انسان‌هاست؛ لذا همگان باید به شدت مواظب رفتار خود باشند.

مفسر بزرگ شیعه درباره این که چگونه کشتن یک نفر کشتن تمامی انسان‌هاست می‌گوید: این بیان کنایه است از این که انسان‌ها دارای یک حقیقت انسانی مشترک هستند که همگی در آن حقیقت انسانی برابرند. لذا کسی که انسانیتی را - که در یکی از آن‌هاست - قصد می‌کند، در واقع انسانیتی را که در همه انسان‌هاست قصد کرده است (ر.ک؛ الطباطبایی، ۱۴۱۷ق.، ج ۵: ۳۲۴).

لذا سیاست جنایی اسلام با تعبیر "سعی در افساد و اهلاک حرث و نسل" از تعرض به حیات انسان و نسبت دادن آن به انسان تهی از ایمان و سرسخت‌ترین دشمنان بشریت، این رفتار با شدت تمام تقبیح کرده است.

بحث و نتیجه‌گیری

از مباحثی که در این نوشتار مورد بررسی قرار گرفت نتایج زیر به دست آمد:

الف. سیاست جنایی قرآنی اسلام راهبردهای خود برای صیانت از حیات انسان در بُعد پیشگیری اجتماعی را در دو مرحله پیشینی و پسینی به ترتیب اولویت سامان داده است.

ب. در مرحله پیشینی، دو راهبرد "ترسیم افق مرفقی و برتر در روابط اجتماعی" و "نهادینه-سازي ارزش‌ها" تبیین شده است تا زمینه‌ها و بسترهای شکل‌گیری نزاع بین افراد برچیده شود.

ج. راهبرد ترسیم افق مرفقی و برتر در روابط اجتماعی مبتنی بر وحدت، محبت و مهرورزی، سلم و صلح و گذشت طراحی گردیده است.

د. راهبرد نهادینه‌سازی ارزش‌ها مبتنی بر برانگیختن، تقویت و تحکیم احساسات و عواطف لطیف انسانی از قبیل عشق، محبت، احترام، فروتنی، برادری، به فکر یکدیگر بودن و دعا کردن برای هم و ایثار و گسترش و تحکیم همدلی و مودت در بین افراد جامعه طراحی شده است.

ه. در مرحله پسینی به دنبال بروز نشانه‌های نزاع راهبردهای "معرفت‌افزایی و تغییر نوع نگاه به انسان"، "یادآوری عهد و پیمان خداوند با انسان در حفظ حیات هم‌نوع"، "تشویق به حفظ حیات انسان" و "تقیح تهاجم بر خون"، تبیین گردید تا نزاعی که بین افراد جامعه به وجود می‌آید منجر به تعرض به حیات انسان نشود.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Ali Mohammadi Jorkuye

<http://orcid.org/0009-0008-7838-6544>

منابع

قرآن کریم.

- الحر العاملی، محمد بن الحسن. (۱۴۱۴ ق.). *وسائل الشیعه*. قم. چ دوم. مؤسسه آل البيت. دلماس مارتی، می‌ری؛ (۱۳۸۱). *نظام‌های بزرگ سیاست جنایی*. ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی. چ اول. تهران: نشر میزان.
- الراغب الأصفهانی، حسین بن محمد. (۱۴۱۲ ق.). *مفردات ألفاظ القرآن*. چ اول. بیروت: دار القلم - الدار الشامیه.
- سعدی شیرازی، مصلح الدین عبدالله. (۱۳۴۲). *گلستان*. محمد جواد مشکور. بی چاپ. بی جا: اقبال. شاذلی، سید بن قطب بن ابراهیم (سید قطب). (۱۴۱۲ ق.). *فی ظلال القرآن*. چ هفدهم. بیروت: دار الشروق.
- صالح، صبحی. (۱۴۱۴ ق.). *نهج البلاغه*. چ اول. قم: هجرت.
- الطباطبایی، السید محمد حسین. (۱۴۱۷ ق.). *المیزان فی تفسیر القرآن*. چ اول. بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
- الطبرسی، الفضل بن الحسن. (۱۴۱۵ ق.). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. اول: بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
- الطوسی، محمد بن حسن. (۱۳۸۷ ق.). *المبسوط فی فقه الإمامیه*. چ سوم. تهران: المكتبة المرتضویة لإحياء الآثار الجعفریه.
- الطوسی، محمد بن حسن. (۱۴۱۴ ق.). *الامالی*. چ اول. قم: دارالثقافه.
- العاملی، زین الدین بن علی (شهید ثانی). (۱۴۱۳ ق.). *مسالك الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام*. چ اول. قم: مؤسسه المعارف الإسلامیه.
- فضل الله، السید محمد حسین. (۱۴۱۹ ق.). *تفسیر من وحی القرآن*. چ اول: بیروت: دار الملائک.
- قرشی بنایی، علی اکبر. (۱۴۱۲ ق.). *قاموس قرآن*. چ ششم. تهران: دار الکتب الاسلامیه.
- قیاسی، جلال الدین. (۱۳۸۵). *مبانی سیاست جنایی حکومت اسلامی*. چ اول. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- الکلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۲۹ ق.). *الکافی*. چ اول. قم: دار الحدیث.

- کوفی اهوازی، حسین بن سعید. (۱۴۰۴ ق.). *المؤمن*. بی‌چاپ قم: مؤسسه الإمام المهدی علیه-السلام.
- محمدی جورکویه، علی. (۱۴۰۲). *جرم‌شناسی جرایم خشونت بار خانوادگی*. چ اول. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۱). *تفسیر نمونه*. چ دهم. ایران: دار الکتب الإسلامیه.
- موسوی خمینی، سید روح الله. (۱۴۲۳ ق.). *ولایت فقیه*. چ دوازدهم. چ دوازدهم. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- الموسوی الگلپایگانی، السید محمدرضا. (۱۴۱۲ ق.). *الدر المنصود فی أحكام الحدود*. چ اول. قم: دار القرآن الکریم.
- النجفی، محمد حسن. (۱۴۰۴ ق.). *جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام*. چ هفتم. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۴). *مقاله «سیاست جنایی»*. علوم جنایی (گزیده مقالات آموزشی برای ارتقاء دانش دست اندرکاران مبارزه با مواد مخدر در ایران) جلد ۲. تهران: انتشارات سلسبیل.

References

- The Holy Quran.
- Al-Hur al-Amili, Muhammad bin Al-Hassan. (1993). *Al-Shia means*. Qom. second ed. Al Al Bayt Foundation. [In Persian]
- Al-Mousavi Al-Golpaigani, Sayyid Mohammad-Reza. (1991). *Alder al-Mandud in the provisions of al-Hudood*. what first Qom: Dar al-Qur'an al-Karim. [In Persian]
- Al-Najafi, Mohammad Hassan. (1983). *Jawaharlal Kalam in the explanation of the laws of Islam*. What is the seventh Beirut: Dar Ehiya al-Trath al-Arabi. [In Arabic]
- Al-Raghib Al-Isfahani, Hossein bin Muhammad. (1991). *Vocabulary words of the Qur'an*. what first Beirut: Dar al-Qalam - Al-Dar al-Shamiya. [In Arabic]
- Al-Tabarsi, al-Fazl bin al-Hasan. (1994). *Assembly of Bayan in Tafsir al-Qur'an*. First: Beirut: Al-Alami Institute for Publications. [In Arabic]
- Al-Tusi, Muhammad bin Hasan. (2008). *Al-Massut in Imami jurisprudence*.

- Third ed. Tehran: Al-Mortazawi Library for Revival of Al-Jaafaria Antiquities. [In Persian]
- Al-Tusi, Muhammad bin Hasan. (1993). *Al Amali*. first Qom: Dar al-Thaqafa.
- Al-Amili, Zain al-Din bin Ali (the second martyr). (1992). *Issues of understanding to revise Islamic laws*. first Qom: Institute of Islamic Encyclopaedias. [In Persian]
- Al-Kalini, Muhammad bin Ya'qub. (2008). *Al-Kafi what first*. Qom: Dar al-Hadith. [In Persian]
- Delmas Marti, Mary; (2002). *Large systems of criminal politics. Translated by Alihossein Najafi Abrandabadi*. first ed. Tehran: Mizan Publishing. [In Persian]
- Fazlullah, El Sayyed Mohammad Hossein. (1998). *My interpretation of the revelation of the Qur'an*. Ch first: Beirut: Dar al-Malak. [In Arabic]
- Kofi Ahwazi, Hossein bin Saeed. (1983). *Al-Mu'min Unpublished*, Qom: Imam Al-Mahdi Foundation, PBUH. [In Persian]
- Mohammadi Jurkoye, Ali. (1981). *Criminology of violent family crimes*. what first Tehran. Research Institute of Islamic Culture and Thought. [In Persian]
- Makarem Shirazi, Nasser. (1992). *Example interpretation*. Iran: Islamic Books Dar. [In Persian]
- Mousavi Khomeini, Sayyid Ruhollah. (2002). *Velayat Faqih what twelfth what twelfth*. Tehran: Imam Khomeini Editing and Publishing Institute. [In Persian]
- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (2005). *"Criminal Policy" article*. Criminal Sciences (a selection of educational articles to improve the knowledge of those involved in the fight against narcotics in Iran) Volume 2. Tehran: Selesbil Publications. [In Persian]
- Qurashi Banai, Ali Akbar. (1991). *Quran dictionary*. What is the sixth Tehran: Dar Ketub al-Islamiya. [In Persian]
- Qiyazi, Jalaluddin. (2006). *Basics of the criminal policy of the Islamic government*. what first Qom: Islamic Science and Culture Research Institute. [In Persian]
- Saadi Shirazi, Moslehuddin Abdullah. (1963). *Golestan Mohammad Javad Mashkoor*. unpublished: Iqbal. [In Persian]
- Shazli, Seyyed Bin Qutb Bin Ibrahim (Syed Qutb). (1991). *In the shadows of the Qur'an*. what the seventeenth Beirut: Dar al-Shorouk. [In Arabic]
- Saleh, Sobhi. (1993). *Nahj al-Balagha*. what first Qom: Migration.

Tabatabai, El Sayyed Mohammad Hossein. (1997). *Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an*. Chapter 1. Beirut: Al-Alami Institute for Press. [In Arabic]

استناد به این مقاله: محمدی جورکویه، علی. (۱۴۰۲). راهبردهای قرآنی پیشگیری اجتماعی اسلام برای صیانت از حیات انسان، فصلنامه علمی پژوهش‌نامه معارف قرآنی، ۱۴(۵۴)، ۲۷۳-۳۰۶.

DOI: 10.22054/RJQK.2024.74668.2842

Quranic Knowledge Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.